


Türkiye’de Katılım Bankacılığının Temel Problemleri ve Bunlara Yönelik Çözüm Önerileri: Bir Literatür Taraması ve Mülakat Çalışması


Araştırma
Makalesi
Research
Article

Zeyneb Hafsa ORHAN

Doç. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, İslam İktisadı ve Finans Bölümü
Associate Professor, İstanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Business Administration and Management Sciences, Department of Islamic Economic and Finance
İstanbul, Türkiye
✉ hafsa.orhan@izu.edu.tr  <https://orcid.org/0000-0002-7515-910X>

Yazar
Author

Orhan, Zeyneb Hafsa. “Türkiye’de Katılım Bankacılığının Temel Problemleri ve Bunlara Yönelik Çözüm Önerileri: Bir Literatür Taraması ve Mülakat Çalışması”. *Tevilat* 4/1 (Haziran 2023), 125-147.

 <https://doi.org/10.53352/tevilat.1294445>

Atıf
Cite as

Received / Geliş Tarihi: 09.05.2023
Accepted / Kabul Tarihi: 14.06.2023

ISSN: 2687-4849 e-ISSN: 2757-654X
www.tevilat.com

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yayıncı/Published by: Selçuk University, Faculty of Islamic Studies/Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi.

Bilgi
Info

Türkiye’de Katılım Bankacılığının Temel Problemleri ve Bunlara Yönelik Çözüm Önerileri: Bir Literatür Taraması ve Mülakat Çalışması

Katılım bankacılığı, öncülü olan özel finans kurumları da dahil olmak üzere Türkiye’de yaklaşık kırk senelik bir geçmişe sahiptir. Görece uzun sayılabilecek bu geçmişe rağmen sektörün geldiği nokta pek çok açıdan tartışılmakta ve eleştirilmektedir. Katılım bankacılığı, dünyada bilinen ismiyle İslâmî bankacılık, İslâmî finansın önemli bir alt alanıdır. Buna yönelik ilgi özellikle 2008 dünya finansal krizinden sonra artmıştır. Bu kapsamda bu makalenin amacı, Türkiye’deki günümüz katılım bankacılığı sorunlarını hem bahsi geçen dönemden itibaren artan ilgiyle ortaya çıkan literatür üzerinden hem de mülakat yoluyla kendilerinden bilgi edinilen kullanıcı ve çalışanlar üzerinden tespit edip çözümler önermektir. Dolayısıyla makalenin temel yöntemleri literatür araştırması ve e-posta yolu mülakatlardır. Mülakatlar kapsamında İstanbul ve Kayseri şehirlerinden olmak üzere 23 kullanıcı ve 5 çalışan ile mülakat yapılmıştır. Literatür taramasından edinilen bulgulara göre son on sene içerisinde literatürde dile getirilen problemlerin pek çoğunda bugün için de bir değişiklik olmamıştır. Bunlardan öne çıkanları; ATM ve şube yetersizliği, çalışanların bilgi ve inanç eksikliği, ürün yetersizliği gibi problemlerdir. Toplamda 28 kişi üzerinden yapılan mülakat çalışmasında da en öne çıkan problem olarak çalışanların bilgi ve inanç yetersizliği tespit edilmiştir. Makale, tespit edilen temel problemlere dair çözüm önerileriyle son bulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam İktisadı, Katılım Bankacılığı Türkiye, Problemler, Literatür Taraması, Mülakat, Çözüm Önerileri.

Özet

126

Tevilat 4/1 (2023)

Basic Problems of Participation Banking in Turkey and Suggestions for Solutions: A Literature Review and Interview Study

Participation banking has a history of nearly forty years in Turkey, including its predecessors, special finance houses. Despite this relatively long history, the point reached by the sector is discussed and criticized in many ways. Participation banking, known in the world as Islamic banking, is an important sub-field of Islamic finance. Interest in this has increased especially after the 2008 world financial crisis. In this context, the aim of this article is to identify today's participation banking problems in Turkey, both through the literature that has emerged with increasing interest since the aforementioned period, and through the users and employees from whom information was obtained through interviews, and to propose solutions. Therefore, the main methods of the article are literature research and e-mail interviews. Within the scope of the interviews, 23 users and 5 employees from the cities of Istanbul and Kayseri were interviewed. According to the findings obtained from the literature review, there has been no change in most of the problems expressed in the literature in the last ten years. The prominent ones are; inadequacy of ATMs and branches, lack of knowledge and belief of employees, and lack of product. In the interview study conducted on 28 people in total, the most prominent problem was the lack of knowledge and belief of the employees. The article ends with suggestions for solutions to the main problems identified.

Keywords: Islamic Economics, Participation Banking, Turkey, Problems, Literature Review, Interview, Problem Solutions.

Abstract

Giriş

1. Arka Plan Bilgisi

Bugün bilinen anlamıyla bankacılığın faizsiz ve İslâm’a uygun bir şekilde dünyada ilk gerçekleştiği örnek olarak 1963’te Mısır’da kurulan Mit Ghamr Tasarruf Bankası gösterilmektedir (Karaman, 1992). Bu tarihten itibaren dünyanın çeşitli yerlerinde İslâmî bankalar -Türkiye’de bilinen ismiyle katılım bankaları- hem sayı hem içerik olarak gelişmişlerdir.

Faizsiz bankacılığın Türkiye’deki ilk örneği olarak ise 1975’te kurulan DESİYAB (Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası) gösterilmektedir (Özdemir ve Aslan, 2017). Her ne kadar bu banka oldukça kısa ömürlü olsa da faizsiz bir şekilde, katılım ve paylaşım esasına dayalı böyle bir banka kurmak fikri, ardından gelecek olan özel finans kurumlarına (ÖFK) ön ayak olmuştur. Özel finans kurumlarının ilk örneği olan Albaraka Türk A.Ş. 1985’te kurulmuştur (Albaraka Türk Katılım Bankası, t.y.). Fakat adından da anlaşılacağı üzere ÖFK’lar banka statüsüne alınmayıp bankacılık kanununa da tabi olmamışlardır. Bu durum ise iki temel soruna yol açmıştır:

1. Banka statüsünde sayılmamanın yurtdışı ilişkilerde getirdiği engeller
2. TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu) kapsamında yer almamak

Bu ikinci sorunun ne denli büyük olduğu, bir özel finans kurumu olan İhlas Finans’ın batmasından sonra daha aşikar hale gelmiştir. Bu sorunlar ve benzerleri hasebiyle özel finans kurumlarının banka statüsüne geçirilmesi gündeme alınmış, bu plan 2005’te hayata geçirilmiştir. O vakitten itibaren bu kurumların adı *katılım bankası*dır. Katılım bankaları tıpkı konvansiyonel bankalar gibi bankacılık statüsünde olup 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na (2005) tabiidirler.

Özel finans kurumlarından katılım bankacılığının kabulüne değin geçen zamana ilişkin sayısal veriler kamuoyuna açık olmamakla birlikte 2005 ile günümüz arasındaki yaklaşık 20 senelik süreçte bu kurumların geldiği nokta, Grafik 1’den takip edilebilir.

Şekil 1’de, 2005-2023 arası dönemde katılım bankalarının şu üç bilanço unsuru TCMB (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası) verileri üzerinden grafiğe dökülmüştür:

- Krediler (aktif tarafı)
- Toplanan fonlar (pasif tarafı)
- Toplam yükümlülükler (pasif tarafı)

Malum olduğu üzere bilançonun aktif ve pasif taraf eşitliği olduğu için toplam yükümlülükler ile toplam varlıkların/aktiflerin eşit olmasından hareketle bu unsura ayrıca bakılmamıştır.

Şekil 1: Katılım Bankalarının 2005-2023 arası Toplanan Fonlar, Toplam Yükümlülükler ve Krediler Kalemlerindeki Değişimler, Bin TL¹



Şekil 1’den takip edileceği üzere bütün bilanço kalemlerinde TL bazlı düzenli bir artış söz konusu olmuştur. Fakat daha da iyi bir bakış açısı için hem mukayeseli hem oransal veriler ayrıca incelenebilir. Bunun için Tablo 1 hazırlanmıştır.

¹ Kaynak: TCMB (t.y.).
https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/#collapse_4

Tablo 1: Katılım Bankalarının Bazı Kalemler Açısından Sektörle Mukayesesi, Temmuz 2022²

Temel Bilanço Kalemleri	Katılım Bankaları Sektör Payı (%)
Toplam Aktifler	8.3
Toplam Toplanan Fonlar	10.9
Toplam Kullanılan Fonlar	8
Toplam Net Kar	7.8
Toplam Şube Sayısı	12.2
Toplam Personel Sayısı	8.5
ATM Sayısı	4.8

Tablo 1’den hareketle katılım bankalarının bankacılık sektöründeki payının farklı bilanço unsurlarına göre %8-%12 arasında olduğu söylenebilir. Bunun tek istisnası, %5 civarı payla ATM sayısıdır. Nitekim buna yönelik temel problem hem literatürde hem de kendi analizimiz sonucunda ayrıca vurgulanacaktır.

Her ne kadar katılım bankacılığı sektörünün piyasadaki payı, varlık büyüklüğü, kredi miktarı, mevduat ve mudi sayısı, şube ağı gibi temel göstergeler açısından bir ilerlemesi söz konusu olsa da bu ilerlemenin şu sebeplerle hala yeterli olmadığı kanaati hakimdir ki bir sonraki bölümde bu eleştiri ve sebepleri, literatür üzerinden ortaya konacaktır:

1. Planların gerisinde kalmışlık
2. Müslüman nüfus oranına göre beklenenden geride kalmışlık

Bu sebeplerden ilkinin şununla ispatlamak mümkündür; katılım bankacılığının şemsiye kuruluşu olan TKBB Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB, 2015) tarafından 2015-2025 arası dönem için hazırlanan Strateji Belgesi’nde 2025 hedefi, katılım bankalarının sektör payının %15 olması idi. Fakat 2025’e iki yıl kala hala bu oranın gerisinde kaldığı ortadadır ki bu durum, Tablo 1’den de teyit edilebilir.

² Kaynak: TKBB (t.y.).
https://tkbb.org.tr/Documents/sektor_mukayese/TEMMUZ_2022.pdf . Yazar tarafından yeniden tablolaştırılmıştır.

İkinci sebebe gelince, dünyadaki ilgili rakamlara bakıldığında Türkiye’den çok daha az Müslüman nüfusa sahip pek çok ülkenin katılım bankacılığı anlamında Türkiye’nin önünde olduğu görülmektedir. Örneğin, uluslararası İslâmî finans kurumu olan IFSB (Islamic Financial Services Board/İslâmî Finansal Hizmetler Kurulu) (2022) son raporuna göre nüfusu Türkiye’den çok daha az olan Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt ve Bahreyn gibi ülkeler, dünyadaki katılım bankacılığı varlıkları sıralamasında Türkiye’nin önünde yer almaktadır. Bu durumun elbette pek çok sebebi vardır. Fakat sektör için hem erken tarihlerde yola çıkan hem de nüfus açısından oldukça farklı bir fazlalığa sahip olan Türkiye’nin bu kadar sene sonunda rakamsal olarak bu denli geride kalması eleştiri almaktadır.

2. Amaç

Bir önceki paragrafta bahsi geçtiği üzere, Türkiye’nin gerek ülke içinde gerekse dünyadaki çerçevede katılım bankacılığı açısından istenen konumda olamamasının çeşitli sebepleri vardır. Bu sebepler bugüne değin pek çok çalışma tarafından da incelemeye alınmıştır.

Bu makalenin amacı, mevcut literatürden ve sektör tecrübesinden yararlanıp Türkiye’deki katılım bankacılığının gelişimi önündeki temel problemleri belirlemek ve bunlara ilişkin çözüm önerileri getirmektir.

Bir sonraki bölüm, makalenin amacını gerçekleştirmek için takip edilecek yöntemi açıklayacaktır. Ardından gelen bölümde ise analiz yer alacaktır.

3. Yöntem

Makalenin amacından da anlaşılacağı üzere bu çalışmanın temel yöntemleri, ilgili mevcut literatürün taranması ve sektör tecrübesinin araştırılmasına dayanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma nitel bir çalışma türü örneğidir. En yalın anlatılma “Nitel araştırma, gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleri ile oluşturulan bir araştırma türüdür.” (IENSTITU, 2020).

Bu kapsamda, doküman analizine dayalı literatür taraması için Türkiye’deki katılım bankacılığı sorunlarına odaklı, son 10 sene

içerisinde yazılmış 10 adet eser incelenmiştir. Buradaki 10 yıl tercihi, katılım bankasına yönelik problemlerin daha günümüze yakın olanlarına odaklanabilme amacını taşımaktadır. Ayrıca, katılım bankacılığına dair daha göze çarpan değişimlerin olmaya başlaması da özellikle bu tarihlerden itibaren (Orhan, 2020). Doküman analizi yani literatür taraması kapsamında incelenen eserler şunları kapsamaktadır; makale, kitap ve tez (yüksek lisans ve doktora).

Bu makalenin kullandığı yöntemin ikinci ayağını oluşturan gözlem ya da sektör tecrübesinin araştırılması kapsamında ise aşağıdaki iki kaynaktan hareketle bir analiz yürütülmüştür:

- Mevcutta katılım bankasıyla çalışan kişilerin tecrübeleri
- Mevcutta katılım bankasını kullanan kişilerin tecrübeleri

Böylece sektöre dair hem arz hem talep tarafından bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda gerek sektör çalışanları gerekse sektör kullanıcılarına dair bilgiler mülakat yoluyla edinilmiştir. Kısaca, “Nitel görüşmeler az kişiden detaylı bilgiler elde edilen görüşmelerdir. Bu türde görüşme sorularında esneklik sağlanabilmektedir. Öyle ki görüşme soruları genel bir çerçeveyi ifade eder. Görüşme sırasında görüşmeci tarafından yeni soru eklenebilir, ara sorular sorulabilir ya da bazı sorular saf dışı bırakılabilir.” (Akman Dömbekci ve Erişen, 2022). Söz konusu yöntem kapsamındaki görüşmeler şöyle gerçekleştirilmiştir; farklı çevrelerden, yaş grubundan, cinsiyet ve eğitim durumuyla gelir seviyesinden olmasına dikkat edilerek seçilen ve İstanbul ile Kayseri illerinde ikamet eden kişilere e-mail yoluyla mülakat soruları gönderilmiştir. Mülakat sorularında herhangi bir problem belirtmeyenlerin cevapları dikkate alınmamıştır. İlgili mülakat sorularına ek kısmında yer verilmiştir. Dolayısıyla mülakat yöntemi, e-mülakata dönmüştür. Cevaplarda anlaşılmayan yerler olduğunda ya da ilave soru sorulması gerektiği düşünüldüğünde yeni e-mailler atılmıştır. Toplamda 23 kullanıcı, 5 çalışan olmak üzere 28 kişiden bilgi edinilmiştir. Mülakatlarda anonimliği korumak adına ne sektör çalışanları ne de sektör kullanıcılarının ismine yer verilmiştir. Banka isimleri de çalışmada yer almamıştır.

4. Analiz

4.1. Literatür Taraması Sonuçları

İslâmî bankacılık yabancı literatürde oldukça fazla çalışılan bir alandır. Fakat İslâmî bankacılığın Türkiye'deki tarihi, doğrudan banka ismiyle 2005'ten itibaren başladığı için ilgili çalışmalar daha azdır. Mevcuttaki çalışmalar içerisinde de doğrudan katılım bankacılığı problemlerine odaklanan çalışma daha da az sayıdadır. Bu bölümde bu literatürden bazı öne çıkan örnekler paylaşılacaktır. Daha önce de bahsedildiği üzere, tercih, günümüze yakınlık üzerinden yapılmıştır.

Konuya dair görece erken bir dönemde yazılmış, doktora tezi olması hasebiyle de detaylı olan bir çalışmada Akten-Çürük (2013), denetleyici-düzenleyici otoriteler, katılım bankacıları, TKBB çalışanları, akademisyenler ve müşteriler olmak üzere toplamda 70 kişi ile mülakat yapmış ve temel sorunları şu 8 alt başlıkta toplamıştır: otoritenin sektöre olan olumsuz bakışı, geleneksel konvansiyonel bankacılığa benzeyiş ve dolayısıyla meşruiyet sorunları, sermaye/şube/personel yetersizliği, enstrüman eksikliği, insan kaynaklarına ilişkin sorunlar, tanıtım/pazarlama/halkla ilişkiler sorunları ve muhafazakar kesimde sermaye yetersizliği. Tezin yazıldığı dönemden bu yana geçen 10 yıllık süreçte otoritenin sektöre olumsuz bakışı ile muhafazakar kesimin sermaye yetersizliği sorunları özellikle giderilmiş gibi durmaktadır. Fakat çalışmamızın analiz kısmında da görüleceği üzere, diğer sorunlar halen devam eder niteliktedir.

Yasayla ilgili yani *hukukî problemler*, çeşitli veçheleriyle katılım bankalarına ilişkin olarak gündeme getirilmektedir. Bu veçhelerden bir tanesi de denetim mevzusudur. Bu konuya dair bir makale kaleme alan Yanık ve Erden (2019) denetimle ilgili problemleri özellikle murabaha enstrümanı üzerinden incelemektedir. İncelemeye konu olan hususlar şunlardır: vekalet yöntemi, iade sorunu ve fiktif işlemler mevzusu.

Algı ve finansal okuryazarlık, hukukî yapıyla birlikte literatürde sıkça anılan bir başka problemidir. Algı problemi pek çok örneklem üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. Toraman vd. (2015), Gaziantep ili genelinde anket uygulamıştır. Sonuçlara göre

katılım bankasını tercih etmeyenlerin büyük bir kısmı bu banka türüne dair yeterli bilgiye sahip değildir. Özellikle genç nüfusun katılım bankacılığı algısını inceleyen çalışmasında Tekin ve Temelli (2020) Çankırı Karatekin Üniversitesi ile Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi öğrencilerinden 291 kişiyle anket çalışması yapmıştır. Sonuçta bulguların temel husus, öğrencilerin genel bilgi düzeylerinin artmasıyla katılım bankacılığı tercihinin artmasıdır. Konuya dair başka çalışmalar da paylaşılabilir fakat çalışmaların yaklaşık olarak benzer sonuçlara eriştiği söylenebilir. Konuya dair yakın zamanda hazırlanmış ve oldukça detaylı olan, Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi (2021) tarafından Türkiye geneli için hazırlanan ve 49 ilden 15.041 kişi ile yapılan ankette katılım bankacılığına dair temel bulguya göre görüşülenlerin %40’ı, katılım bankalarını ve hizmetlerini hiç bilmediklerini veya çok az bildiklerini belirtmiştir.

Katılım bankacılığı teorik olarak ortaklıklara (emek-sermaye ortaklığı olan müdarebe ve sermaye-sermaye ortaklığı olan müşarekeye) dayalı çalışması tasarlanmıştır (Siddiqi, 2007). Fakat çeşitli sebeplerle bu, pratikte çok gerçekleşmemiştir. Bugün katılım bankaları ortaklıklara dayalı fon kullandırma yerine murabaha (taksitli kârlı satış) gibi ürünlere yönelmiş durumdadır. Dolayısıyla Türkiye’deki katılım bankacılığı sorunlarına ilişkin literatürde yer alan bir konu başlığı da bu *ortaklık eksikliği*dir. Canbaz ve Erden (2020), ortaklıkların önündeki engeller hakkında bir araştırma yapmıştır. Bu amaçla Türkiye’nin farklı şehirlerinden 161 kişiyle anket yapılmıştır. Bulunan temel faktörler sırasıyla şunlardır: risk, girişimci ekosistemi eksikliği, nitelikli saha çalışanı eksikliği, katılım bankacılığı mevzuat eksikliği ve müteşebbislere ilişkin problemler. Bu problemlerden risk, özellikle öne çıkmakta ve literatürde ayrıca yer bulmaktadır. Sağlam ve Eğri (2020), emek-sermaye ortaklığı olarak geçen müdârebenin eksiklik sebebi olarak özellikle ahlâkî riske vurgu yapmaktadır. Ortaklıklarla ilgili vurgu, katılım bankalarının şu özelliğiyle ilgilidir; borç finansmanı yerine özsermaye finansmanını destekleyip reel ekonomiye katkıda bulunması. Katılım bankalarının ortaklıklara dayanması gereği genelde reel sektörü destekleme amacına binaen vurgulanmaktadır. Dolayısıyla ortaklık eksikliğine vurgu yapılması

dolaylı olarak reel sektörle bağlantıya da işaret etmektedir. Fakat bunun ne derece bir problem olduğu ayrıca tartışılabilir.

Bu makalede yer alan analiz kısmında da görüleceği üzere katılım bankalarına yöneltilen bir başka eleştiri hususu, konvansiyonel bankalarla rekabet edebilecek yenilikli, alternatif *ürün geliştirmedeki eksikliklerdir*. Yazıcı (2021) bu konuya dair bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Katılım bankaları ve ilgili kurumlardan 14 katılımcı ile mülakat yapılmış ve süreci engelleyen iç ve dış faktörler ayrıştırılmıştır. Bu faktörlerden bazıları şöyledir: ayrı bir bütçeleme olmaması, üst yönetim ve danışma kurulu arası ilişkiler ve yasal düzenlemeler.

Bir önceki çalışmada adı geçen *danışma kurullarının yapısı ve etkinliği*, Türkiye'deki katılım bankaları için bir başka eleştiri konusu edilmiştir. Hatta her bir katılım bankasının ayrı danışma kurulu olmasından hareketle ortaya çıkan uyum sorununu aşmaya yönelik olarak ülke genelinde tek bir danışma kurulu olması için TKBB bünyesinde bir danışma kurulu kurulmuştur. Fakat bunun etkinliği de ayrıca tartışma konusu haline gelmiştir. Buna yönelik olarak Boğaz (2022) bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Anket yöntemine dayanan çalışmada altı çizilen bir problem, *insan kaynağı eksikliği*dir. İnsan kaynağı eksikliği sadece şer'î danışma kurulları için değil, Türkiye'deki katılım bankalarının geneli için sıkça dile getirilen bir problemidir. Analiz kısmında buna ayrıca yer verilecektir.

Literatürde çokça dile getirilmese de bazı araştırmacıların vurguladığı bir başka problem, katılım bankalarının tıpkı diğer bankalar gibi *kısmi rezerv sistemiyle çalışmasıdır*. Bundan kasıt, bankaların topladıkları bütün fonları kullandırmayıp merkez bankalarınca belirlenen zorunlu karşılık olarak ayrılan kısım haricindekileri kullandırabilmesidir. Bunun niye problem olduğuna dair hazırladığı doktora tez çalışmasında Tekdoğan (2019), ajan tabanlı modelleme yoluyla kısmi rezerv bankacılığının şu gibi problemlere yol açtığını belirtmektedir: enflasyon, gelir ve servet adaletsizliği, borç sarmalı, spekülasyon yatırımlar ile finansal istikrara yönelik tehditler.

Son olarak, günümüzde öne çıkan kavramlar olan sürdürülebilirlik ve sosyal finans üzerinden de Türkiye’deki katılım bankacılığı eleştirilmektedir.

2013-2023 arası 10 adet örnek çalışma üzerinden Türkiye’nin katılım bankacılığının temel problemleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre problemler olarak şunlar listenebilir:

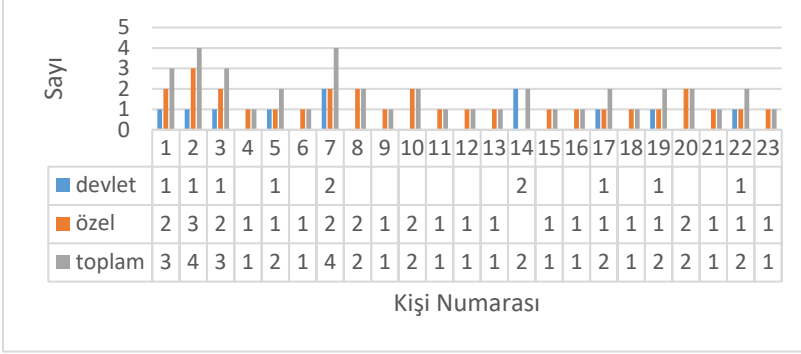
- Geleneksel bankacılığa benzeyiş ve meşruiyet sorunları
- Sermaye/şube/personel yetersizliği,
- Ürün geliştirmeye bağlı olarak enstrüman eksikliği,
- İnsan kaynaklarına ilişkin sorunlar,
- Tanıtım/pazarlama/halkla ilişkiler sorunları,
- Hukukî alt yapı yetersizliği,
- Algı ve bilgi eksiklikleri
- Ortaklıklara dair eksiklik
- Şer’î danışma kurulu yönetişimine dair problemler
- Kısmi rezerv sisteminden kaynaklı problemler
- Sürdürülebilirlik, sosyal finans vb. açısından karşılaşılan problemler

4.2. Mülakat Sonuçları

4.2.1. Kullanıcı Mülakatı Sonuçları

Toplamda 23 kullanıcı ile yapılan mülakatların analiz sonuçları aşağıda yer almaktadır. Öncelikle, bu makalenin araştırma konusu doğrudan betimleyici istatistiklerle verilen cevapların farklılaşmasını incelemek olmadığı için buna dair ilave bir analize yer verilmeyecektir.

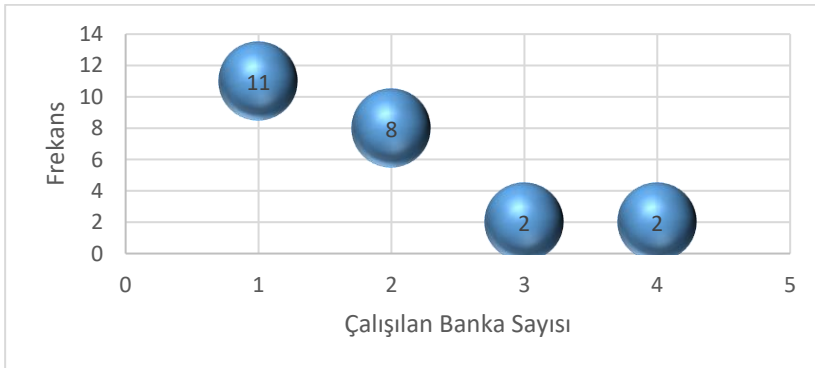
Şekil 2: 23 Katılım Bankası Kullanıcısının Sıra Numarasıyla Banka Türü Tercihi Eşleşmesi



Şekil 2, 1'den 23'e kadar numaralandırılan katılımcıların her birinin ne kadar özel banka, ne kadar kamu/devlet bankası ve toplamda da ne kadar katılım bankasıyla çalıştığını göstermektedir. Buna göre 23 kullanıcıdan sadece 9'u (%39'u) devlet katılım bankalarıyla çalışmakta, hatta bunlardan 2 kişi, 2 adet kamu katılım bankasıyla aynı anda çalışmaktadır. Katılımcılardan özel katılım bankasıyla çalışmayan sadece 1 kişi vardır. Bu da özel katılım bankalarının devlet katılım bankalarından daha çok tercih edildiğini göstermektedir. Bunun temel bir sebebi, kamu katılım bankalarının sektöre görece daha sonra girmiş olması olabilir.

Toplamdaki katılım banka sayısına dair daha detaylı bir grafik ise aşağıda yer almaktadır.

Şekil 3: Yaygınlığına Göre Çalışılan Toplam Katılım Bankası Sayısı

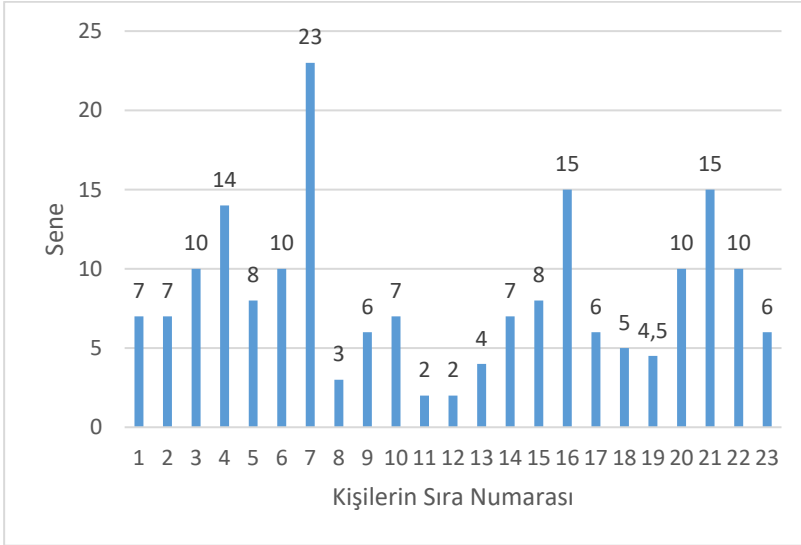


Şekil 3, grubun yarıya yakınını (11 kişinin) sadece tek bir katılım bankasıyla çalıştığını göstermektedir. Onu takiben, 8 kişi ise

2 adet katılım bankasıyla çalışmaktadır. 3 ve 4 adet katılım bankasıyla çalışma durumu ise daha ender görülmekte olup toplamda sadece 4 kişiyi kapsamaktadır. Bu da genel durumun aynı anda birden çok katılım bankası kullanımı yönünde olmadığı anlamına gelmektedir. Bu sonuç, katılım bankalarının birbirleriyle rekabetin ne derece gerekli olduğunu da ayrıca gündeme getirebilir.

Şekil 4, 23 katılımcının çalıştığı katılım bankalarının -bunların birden fazla olma durumu da dahil olduğu için- en eskisinden itibaren günümüze değin çalışma süresini ortaya koymaktadır.

Şekil 4: 23 Adet Katılım Bankası Kullanıcısının Sıra Numarası Üzerinden En Eski Banka Sahipliği Yılı



Buna göre 23 katılımcı arasında en uzun süreli hesap yılı, 23 senedir. En kısası ise 2 senedir. Ortalama 8.2 senedir. Buradan hareketle katılımcıların genel itibarıyla uzun süreli ilişki kurdukları söylenebilir. Bu da banka memnuniyeti mevzusunu gündeme getirmektedir zira kişiler memnun olmadıkları bankalarla uzun süreli ilişki içerisinde yer almamaktadırlar.

Bu noktada makalenin de temel amacı olan, katılım bankalarına yönelik problemlere ilişkin olarak kullanıcı katılımcıların verdiği cevaplardan hareketle hazırlanan Tablo 2 aşağıda paylaşılmaktadır.

Tablo 2: Kullanıcı Katılımcıların Katılım Bankası Problemleri Listesi (Liste sıralı değildir).

1	Bazı katılım bankaları işlem marjı çok koymaktadır.
2	Bazı katılım bankalarının uygulamaları çok basittir.
3	ATM sayıları azdır.
4	Çalışanların katılım finans zihniyetine ve ahlakına sahip olmaması problemi.
5	Hedef tutturmak için müşteriye yanlış yönlendirme problemi.
6	Bilişim altyapı zaafı problemi.
7	Bazı katılım bankası kartlarının konvansionele benzemesi problemi.
8	Bazı katılım bankalarında taksit imkanı azlığı problemi.
9	Faizsiz yatırım yapmak isteyen ufak yatırımcılara yönelik imkan eksikliği problemi.
10	Genel olarak kredi kartı yetersizliği problemi.
11	Kar payı-faiz oranı ayrımını iyi yapmamaları problemi.
12	Az bilinirlik problemi.
13	Dijitalleşme problemleri.
14	Genel anlamda yatırım aracı eksikliği problemi.
15	Reklam eksikliği problemi.

Öncelikle, listedeki maddeler herhangi bir önem ve sıklık sıralamasına göre dizilmemiştir. Problemlerin sol tarafında yer alan rakamlar sadece onları belirtmek amaçlı gösterilmektedir. Listede yer alan problemlerden 3 tanesi özellikle hemen her katılımcı tarafından zikredilmiş olup öne çıkan problemlerdir:

- 3 numaralı, ATM sayısı azlığı problemi.
- 4 numaralı, alanda yetişmiş eleman eksikliği problemi.
- 13 numaralı dijitalleşme yani teknolojik altyapıya ilişkin problemler.

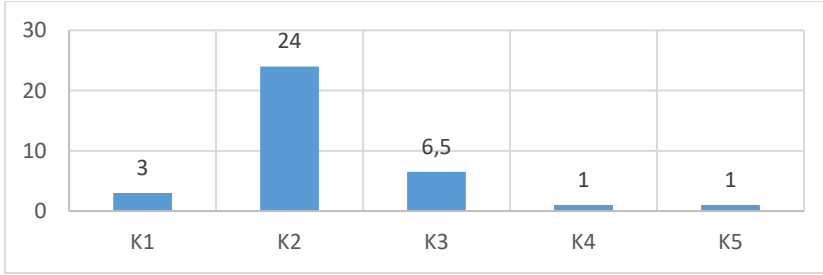
Bu problemler dikkate alındığında, literatür ile bir uyumun söz konusu olduğu görülecektir. Buradan hareketle, kullanıcılar yani talep tarafı için 10 sene öncesinde hazırlanmış bir çalışmanın sonuçlarıyla uyumlu sonuçlar bulunması, bazı açılardan katılım bankalarının problemlerinin pek de değişmediğine delil olsa gerektir.

4.2.2. Çalışanların Mülakatı Sonuçları

Çalışanların mülakatları için de betimleyici analizlere yer verilmeyecektir. Fakat burada şu not düşülebilir; katılımçılar banka çalışanı oldukları için belirli bir eğitim seviyesine sahiptir. İlaveten, mülakata katılan 5 katılımçının sadece 1 tanesi kadındır.

Öncelikle, katılım bankası çalışanlarının bankacılık geçmişlerine yönelik istatistiksel veriler Grafik 5’ten takip edilebilir.

Şekil 5: Mülakata Katılan Katılım Bankası Çalışanlarının Çalışma Yılı Uzunluğu



Şekil 5’in yatay ekseninde yer alan K1, 2 gibi sıramala, 5 katılımçiyi temsil için gösterilmiştir. Nitekim çalışmanın bundan sonraki kısmında da aynı gösterim takip edilecektir. Çalışanların ortalama çalışma yılı 7 olup bu da sektörde belirli bir tecrübeye sahip olmuş oldukları anlamına gelmektedir.

Çalışanların sırasıyla çalıştığı birim, konum ve banka türü bilgileri ise Tablo 3’ten takip edilebilir.

Tablo 3: Çalışanların Çalıştığı Birim, Konum ve Banka Türü Bilgileri

Sıra Numarası	Çalıştığı Birim	Çalıştığı Pozisyon	Çalışılan Banka Türü
K1	Uyum	Uzman Yard.	Devlet
K2	Hazine	Yönetici	Özel
K3	Veri Analitiği	Yönetici Yard.	Özel
K4	Bireysel Bankacılık	Satış	Özel
K5	Uyum	Uzman Yard.	Devlet

Buna göre çalışılan birimin oldukça farklılaştığı, dolayısıyla genel bir kanaat için elverişli olduğu söylenebilir. Pozisyonlar da

öyledir. Çalışan banka türüne gelince, üçe karşı iki olmak üzere hafif bir özel katılım bankası ağırlığı mevcuttur. Türkiye’deki 6 adet katılım bankasından yalnızca bir tanesinden herhangi bir çalışan yer almamaktadır.

Tablo 4: Sırasıyla Katılım Bankası Çalışanlarının Vurguladığı Temel Problemler

K1	Çalışan Profili	Merkezi Danışma Kurulu Konumu			
K2	Bilgisizlik	Ürün Uygulama Problemleri	Ürün Azlığı	MB (Merkez Bankası) ile ilişkiler	
K3	İnanma Gereği	Risk Alma Gereği	Algı	Özel Bankacılık İhtiyacı	İş Kültürü
K4	Performans Sistemi	Çalışanların İnanıcı			
K5	Çalışanların Bilgisizliği				

Çalışanların verdiği cevaplar daha detaylı olduğu için bir kısmı burada doğrudan paylaşılacaktır. Öncelikle, bütün çalışanlar tarafından vurgulanan temel problem, çalışanların bilgi ve motivasyonuna dairdir. Buna yönelik olarak K1 şöyle demektedir:

“Katılım Bankacılığı personellerinin sisteme maalesef hakim olmamaları. Bir kısmının konvansiyonel banka geçmişinin olması da bunda etkili olduğunu düşünüyorum. Sisteme inanmayıp çalışan sayısı da azımsanmayacak seviyede olduğundan müşteriye ikna noktasında da zayıf kalınabiliyor. Müşteride bırakılan olumsuz intiba da sektörün müşteri potansiyelini olumsuz etkiliyor haliyle.”

Aynı probleme dair K3 ise şunları dile getirmektedir:

“İlk olarak aklıma gelen inanma meselesi. Yani insanlar bir konu hakkında ne kadar inanç duyuyorlarsa, o konu ile ilgili o kadar çaba sarf ediyorlar. Katılım bankacılığının çeşitli farklı yönleri var ama, konuyu faiz temelinde ele alacak olursak; faizin haram oluşuna ve buna bir alternatif getirmek gerekliliğine ne kadar inanılıyorsa o kadar çaba sarf edilecektir. Genel olarak faizin haram oluşuna inanılıyor aslında, inanmamak zaten küfür olur ama; pratik hayatta işleyiş bu şekilde ama deme kısmı yaygın sanırım.

Dolayısıyla ilk olarak, alternatif bir sistemin gerekliliğine olan inanç duygusunun artması ile birlikte pratik işleyişte de önemli düzelmeler olacağına inanıyorum.”

Yine aynı probleme dair K5 şunları dile getirmektedir: “Katılım bankacılığı sektöründe çalışan personellerin katılım bankacılığı hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması ve günlük kullanılan katılım bankacılığı terimlerinin anlamlarını tam olarak bilmemeleri.”

K2 ise hem fıkıh hem ürün bazlı problemlerle ilgili olarak şunları özetlemektedir:

“Katılım bankalarının yaygın fon kullandırma yöntemi olan murabaha yönteminin uygulanmasında bazı eksiklikler/olumsuzluklar halen mevcuttur. Katılım bankalarının sukûk ihraçlarında sabit getiri ödemeleri ve ikincil piyasası olmayan bazı sukûk türlerinin ikincil piyasalarda alınıp satılabilmeleri olumsuz bir algı oluşturmaktadır. Devlet Hazine’sinin sukûk ihraçlarında bazı fikhî problemler devam etmekte olduğu halde bu sukûkları katılım bankaları hem likidite yönetimlerinde hem de TCMB ile olan işlemlerinde yoğun şekilde kullanmaktadırlar. Teverruk yönteminin kullanımına TKBB merkezî danışma kurulu sadece kredilerin yeniden yapılandırılması ve bankalararası para piyasası işlemleri için belli şartlarla izin vermiştir. Oysaki nadiren de olsa bazı katılım bankaları teverruk yoluyla fon kullandırımına devam etmektedir.”

Özetle, her bir katılımcı tarafından ortak bir şekilde dile getirilen temel problem, çalışanların hem bilgi hem de inanç ve bağlılık açısından katılım bankası profili için yeterli olmayışıdır. Buna ilaveten dile getirilen problemler ise şunlardır:

- Merkezî danışma kurulunun konumu
- Ürünleri uygulamadaki problemler
- Ürün azlığı
- Merkez Bankası ile ilişkiler
- Algı eksikliği

Bu temel problemler de gerek literatür gerekse bir önceki kısımda kullanıcılar tarafından dile getirilen problemlerle örtüşmektedir.

4.3. Değerlendirme ve Çözüm Önerileri

Literatür ve mülakatlardan hareketle Türkiye'deki katılım bankacılığının temel problemlerine dair genel bir değerlendirme ve ilgili çözüm önerileri bu bölümde yer alacaktır.

Özellikle sektördeki ve akademisyenler tarafından konuya dair dile getirilen temel bir problem, ÖFK'lerden itibaren 40 seneye yakın bir tecrübeye rağmen sektörün halihazırda %7-8 bandındaki bir büyüklüğe sıkışmış olması yani büyüme sorunudur. Bunun da şu gibi çeşitli sebepleri vardır:

- Katılım bankası oluncaya değin ÖFK'lar için geçen belirsizlik süreci,
- İhlas Finans'ın batması,
- Sektördeki en büyük katılım bankasının birkaç sene önce tasfiye sürecine girmesi,
- Özellikle belli bir döneme kadar politik süreç,
- Yine belli bir döneme kadar muhafazakar kesimde yani katılım bankacılığı kurabilecek kesimde sermaye birikimi eksikliği.

Bu noktada sorulması gereken soru şudur: Peki bugün daha fazla politik irade ve belirli bir sermaye birikimi varken neden hala yeterince büyüme olmamaktadır? Bugün gelinen noktada sorun artık arz değil de daha çok talep taraflı gibidir. Dolayısıyla, büyük bir ihtimalle, son birkaç senedir takip edilen yöntemle katılım bankalarının sayısı daha da artırılabilir yeterince talep olmadıktan sonra yeni gelenler pastanın büyümesine değil, mevcut pastanın daha ufak paylara bölünmesine sebep olacaktır. O halde bu noktadaki temel çözüm odağı, arz taraflı çözüm önerilerinden ziyade talebi arttırmaya yönelik öneriler üzerinde olmalıdır. Bu ise her şeyden önce mevcut ve potansiyel müşteri kitlesinin detaylı bir analizini gerektirmektedir. Beklentiler, tercihler ve algılar belirlendikten sonra bunları katılım bankacılığı yönünde pozitif bir şekilde etkilemek adına adımlar atılmalıdır. Olası adımlardan aşağıda ayrıca bahsedilecektir.

Talep taraflı sorun ise gerek literatürde gerekse mülakatlarda sıkça dile getirilen bir başka soruna dayanmaktadır; İnsanların algı ve tutumları. Bunun da öne çıkan şu gibi sebepleri vardır:

- Türkiye’de Osmanlı’nın son döneminden 1980’lere değin bankacılık fikrinin hep geleneksel, faizli bankacılık üzerinden yürümesi,

- Özellikle son 40-50 yıldır artan yeni kapitalist şekillerden (finansal kapitalizm gibi) hareketle kişisel ve kurumsal kâr odaklılığının artması. Bu ise her ne koşulda olursa olsun borç verenlerin ya da sermaye yatırımcıların kazanmasına sebebiyet veren faize olan talebi artırmaktadır.

- Bir önceki maddeyle ilgili olmak üzere tüketim alışkanlıklarının artması ve bunun tasarrufla değil de daha çok kredi ve borçla yapılır hale gelmesi.

- İnsanların tüketim harcamalarının daha çok borçla giderilmesinin sonucu olarak bir başka problem gündeme gelmektedir; ürün yetersizliği. Bu zikredilen sorun, temelde şuna dayanmaktadır: katılım bankalarının doğrudan para, borç, kredi vermemesi. Bunun tek çözümü, faizsiz borç vermektir ama bundan kazanç elde edilmesi mümkün değildir -aksi halde faiz (riba) ortaya çıkmaktadır.

- Algı meselesini etkileyen bir başka problem de katılım bankalarının alanda yetişmiş eleman eksikliğidir. Zira katılım bankaları ilk kurulduklarında ağırlıklı olarak konvansiyonel banka geçmişi olanlardan yararlanılmıştır. Giderek ise sektör kendi içindeki elemanları birbirinden transfer etmektedir. Fakat doğrudan alandan yetişmiş eleman sayısı kısıtlı kalmaktadır. Bu ise şu soruna yol açmaktadır: kişisel olarak sisteme inanan, bunu yalnızca bir iş olarak yapanların sistemi çok iyi öğrenip iyi bir şekilde aktaramaması.

Algı, tercihi ve talebi doğrudan etkileyen bir unsur olduğu için yukarıda maddelenen hususları göz önünde bulunduracak şekilde şu gibi adımlar önerilebilir:

- Ortaokul ve lise seviyesinden itibaren genel anlamda finansal okuryazarlık, özelde ise İslâmî finansal okuryazarlığa dair seçmeli derslerin eklenmesi

- Bir önceki maddede zikredilen derslerin üniversite seviyesindeki öğrencilere uygulamalı şekil de dahil olmak üzere verilmesi
- Sosyal medyanın pazarlama ve reklamcılıkta daha fazla kullanılması

Algının dışında hem talep tarafını ama özellikle arz tarafını etkileyen temel bir problem ise mevzuat konusudur. Buradaki temel sorun, katılım bankaları ya da daha genelinde katılım finansına dair genel bir kanun olmamasıdır. Bu sorundur çünkü tektipleşmeyi önlemektedir. Fakat Mart 2023 itibarıyla buna dair ciddi bir adım atılmış, Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, Katılım Finans Birimi, TBMM'ye bir kanun teklifi sunmuştur. Fakat seçimlerin ardından bu teklifin tekrar gönderilmesi gerekmektedir. Teklifte önerilen değişikliklerin hayata geçirilmesi için ise ciddi bir işbirliği gerekmektedir.

Tektipleşmenin sağlanamadığı ve mevzuat uyumluluğu gerektiren bir başka alan da muhasebe ve denetlemedir. Bu noktada muhasebe ve denetim standartlarının dünya ile uyumu hususunda AAOIFI (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions) ile ortak adım atılması söz konusu olabilir. Çünkü Türkiye şu an sadece gönüllü uygulayıcı konumundadır. Fakat bu, söz konusu kurumun bütün standartlarını doğrudan kabul anlamında değil, Türkiye özelinde uygulanabilecek olanların uygulanması, uygulanamayacak olanların revizesi şeklinde gerçekleşmelidir. Bu da yine ciddi bir işbirliğini gerektirmektedir.

Sonuç

Katılım bankacılığı, dünyada bilinen ismiyle İslâmî bankacılık, finansal hizmetlerin İslâmî kaidelere göre düzenlenmesine dayalı İslâmî finansın önemli bir alt dalıdır. Ülkemizde de 1970 ve 80'lerden bu yana uygulamada kendine yer edinmeye çalışan katılım bankaları, görece uzun sayılabilecek bir zamandır piyasada olmasına rağmen beklentilerin hem sayıca hem de kalite açısından geride kaldığı şeklinde eleştirilmektedir.

Türkiye'deki mevcuttaki katılım bankacılığı problemlerini anlamayı amaç edinen bu makalede hem son on senelik periyotta

literatürde zikredilenler üzerinden hem de kullanıcı ve çalışanlardan oluşan 28 kişiyle yapılan e-mülakat yoluyla temel problemler ortaya konmaya çalışılmıştır. Bulgulara göre en öne çıkan problemler şunlardır: çalışanların inanç ve bilgi temelleri eksiklikleri, teknolojik alt yapı eksikliği ve kullanılan ürün eksikliği. Makalenin değerlendirme kısmı, bu temel problemleri dikkate alıp bir sonraki aşamada neler yapılabileceğine odaklanmaktadır.

Finansman / Funding:

This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest:

The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Akman Dömbekci, Hilal ve Erişen, Mehmet Akif. Nitel Araştırmalarda Görüşme Tekniği, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 22, Özel Sayı 2, ss 141-160, 2022.
- Akten-Çürük, Suna. *İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Yayınlanmamış Doktoraz Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, 2013.
- Boğaz, Rümeyza. *Katılım Bankalarında Şer'i Uyum Fonksiyonu ve Uygulamada Yaşanan Problemler-Türkiye Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Finans Anabilim Dalı, Uluslararası Finans ve Katılım Bankacılığı, 2022.
- Canbaz, Muhammet Fatih ve Erden, Ahmet. Katılım Bankalarında Mudarebe Finansmanını Engelleyen Faktörler, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(4): 646-658, 2020.
- Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi. Türkiye Hanehalkı Finansal Algı ve Tutum Araştırması, https://www.cbfo.gov.tr/sites/default/files/docs/2021-05/turkiye_hanehalki_finansal_algi_ve_tutum_arastirmasi.pdf, 2021.
- IFSB. *Islamic Financial Services Industry Stability Report 2022*, IFSB: Kuala Lumpur, 2022.
- Karaman, Hayrettin. *İslam'a Göre Banka ve Sigorta*, Nesil Yay: İstanbul, 1992.
- Orhan, Zeyneb Hafsa. Türkiye'de İslam iktisadı ve finansının ekonomi-politik açıdan incelenmesi: Geçmiş, bugün ve gelecek (Rapor No. 7). İstanbul: İslam İktisadı Araştırma Merkezi (İKAM), 2020.
- Özdemir, Mücahit ve Aslan, Hakan. Türkiye'de İslami Finansın Dönüşümünün Ekonomi Politikası, Araştırma Raporu, SETA, <https://setav.org/assets/uploads/2017/06/Rapor85IslamiFinans.pdf>, 2017.
- Sağlam, Muhlis Selman ve Eğri, Taha. Mudarebe Finansmanının Katılım Bankalarında Uygulanmasının Ahlaki Risk Yönünden Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği, *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 6(2): 197-226, 2020.
- Siddiqi, Muhammad Najatullah. *Banking Without Interest*, New Era Pub, 2007.
- Tekdoğan, Ömer Faruk. İslam İktisadı Açısından Kısmi Rezerv Bankacılığının Ekonomik İstikrarsızlıktaki Rolü ve Tam Rezerv Bankacılığının Çözüm Potansiyeli, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam İktisadı ve Finansı Anabilim Dalı, 2019.
- Tekin, Bilgehan ve Temelli, Fatma. Genç Nüfusta Katılım Bankacılığı Algısı: Çankırı Karatekin Üniversitesi ve Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Öğrencileri Örneği, *Maliye Dergisi*, 178: 141-179, 2020.
- TKBB. *Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-2025*, TKBB: İstanbul, 2015.
- Toraman, Cengiz, Ata, H. Ali, ve Buğan, Mehmet Fatih. İslami Bankacılık Faaliyetlerine Yönelik Müşteri Algısı Üzerine Bir Araştırma, *Gaziantep Üniversitesi Journal of Social Sciences*, 14(4): 761-779, 2015.
- Yanık, Ramazan ve Erden, Bahattin. Katılım Bankalarının Faizsiz Bankacılık Prensiplerine Göre Denetimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *International Journal of Academic Value Studies*, 5 (1), 186-198, 2019.

Yazıcı, Emine. Katılım Bankalarının Yenilikçi Ürün Geliştirme Yeteneği Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı, 2021.

İnternet Kaynakları

Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş. (t.y.). Albaraka Hakkında, <https://www.albaraka.com.tr/tr/hakkimizda/albarakayi-taniyin/albaraka-hakkinda>

Bankacılık Kanunu (2005), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5411.pdf>

IENSTITU (2020). Nitel Araştırma Nedir?, <https://www.iienstutu.com/blog/nitel-arastirma-nedir>

TCMB (t.y.). https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/#collapse_4

TKBB(t.y.). <https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/T%C3%BCrkiye'de%20kat%C4%B1l%C4%B1m%20bankac%C4%B1l%C4%B1n%C4%9F%C4%B1%20uygulamas%C4%B1%20ve%20kat%C4%B1l%C4%B1m%20bankalar%C4%B1n%C4%B1n%20m%C3%BC%5%9Fteri%20%C3%B6zellikleri.pdf>

TKBB (t.y.). https://tkbb.org.tr/Documents/seykor_mukayese/TEMMUZ_2022.pdf

